

בבא בתרא קו

שווערד

1. שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף קו/א

מתניתין. בסימניו ומצריו פחות משתות הגיעו כו'. פירוש עד כאן דברנו במוכר לחברו בלא ראיית השדה אלא שאומר לו בית כור עפר שיש לי בבקעה פלונית אני מוכר לך הלך זה ושאל עליה והחזיק בה אחר זמן מדדו אותה ומצאוה חסרה ויתירה אבל עתה דבר המשנה במי שהעמידו עליה והראה לו סימניה ומצריה ואמר לו בית כור זה אני מוכר לך דכבר נתרצה במה שיש תוך המצרים ההם אלא אם כן יהיה חסרון גדול שיגיע עד שתות וכן אם יותיר דבר מכר את הכל עד שיגיע היתרון ביותר משתות. הראב"ד ז"ל:

2. רשב"ם בבא בתרא דף קו/א

פחות משתות הגיעו - דהיינו טפי מרובע לסאה כפלי כפלים דשתות היינו קב לסאה וה"נ טעמא דלא דמי להן חסר הן יתר דהתם הוי שיעוריה ברובע לסאה אבל הכא בעי טפי דהא כיון דאמר בית כור עפר אני מוכר לך כהן חסר הן יתר דמי כדאוקימנן לעיל והשתא דאמר בית כור בסימניו ובמצריו אני מוכר לך מטפינן שיעורא ואמר' אפילו פחות משתות הגיעו דכיון דהראה לו המצרים כמאן דזבין ליה שדה זו סתמא דמי כמות שהוא בין קטן בין גדול אלא דאהני מאי דאמר בית כור שיהא קרוב לבית כור שאינו חסר יותר משתות וכן דלא ליהוי מותר יתר על שתות:

3. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קו עמוד א

ינכה - מן הדמים ואם הותיר יחזיר לו קרקע והאי שתות לאו משום דין אונאה דאין אונאה אלא למטלטלי אבל במקרקעי אין אונאה שאם מכר לו שוה פרוטה במנה או שוה מנה בפרוטה הגיעו אלא שיעורא דרבנן היא דהכי מחיל איניש היכא דאמר בסימניו ובמצריו טפי לא מחיל.

4. ספר דבר יעקב

ד' עד שתות ינכה - המ"מ [מכירה כת-כ']

מסתפק האם התוספת או הניכוי הם במה שיותר משתות בלבד או כיון שהוא יותר משתות צריך להחזיר הכל. והכס"מ כתב שמסתימת לשון הרמב"ם משמע שמחזיר הכל, וכמו בהא דתנן [לעיל קג:] פחת רובע לסאה מחזיר לו הכל. וכ"כ הרמ"ה, הריטב"א והנ"י בשם הרא"ש וכ"פ הטור [סימן ריח].

5. ספר דבר יעקב

[ז] איתמר ר"ה אמר שתות כפחות משתות רב יהודה אמר שתות כיותר משתות - הרי"ף והרא"ש מביאים שרב האי גאון פסק כמו ר' יהודה, וכן פוסק בעל המאור, [והרי"ף חולק עליו ופוסק כמו ר"ה כיון שתניא כותיה. וכן פוסק הרמב"ם] [מכירה כת-יב]. ולפי שיטתם נשארת הגמ' בקושיה על ר' יהודה מהא דקתני כשום הדיינים הגיעו, [וגורסים בגמ' אלא] ודלא כרשב"ם שמפרש שהגמ' מתרצת הברייתא בין לר"ה בין לר' יהודה.

6. יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף קו עמוד א

(כ) רב פפא זבן ארעא מההוא גברא. א"ל הויין עשרים גריווי משחוטא, ולא הואי אלא חמיסר. אתא לקמיה דאביי א"ל סברת וקבילת. א"ל והא אנן תנן פחות משתות הגיעו יתר על שתות ינכה. א"ל הני מילי היכא דלא קים ליה בגוה ומר קים ליה בגוה. א"ל והא עשרים אמר לי. אמר ליה דעדיפא כעשרים קאמר לך.

ש"מ דהא דתנן עד שתות הגיעו יתר על שתות ינכה. הני מילי היכא דלא קים ליה ללוקח בגוה, אבל היכא דקים ליה בגוה אע"ג דא"ל דהויאן עשרים ולא הויאן אלא חמיסר או עשרה סבר וקביל. וה"ה נמי גבי רישא דקתני בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר או יתר, ואע"ג דלא א"ל בסימניו ובמצרניו.

והני מילי היכא דשויא כי ההוא שיעורא דאמר ליה. אבל היכא דלא הוי בה כההוא שיעורא לא במדה ולא בדמים מקח טעות הוא. דדייקנן מדאמר ליה אביי לרב פפא דעדיפא כעשרים קאמר לך, דש"מ דוקא דעדיפא כעשרים דאי לאו הכי הוה ליה כיפות ונמצאו רעות.

ומסתברא דגבי המוכר פירות לחבירו ונמצאו מתליעות או שנמצאו בהן עפרורית יתר מכשיעור וכל דבר הנראה, היכא דקים ליה בגויה סבר וקביל ואפילו יתר מכדי עירובו הגיעו. ומתניתין דקתני גבי מדה בחבל הן חסר הן יתר אפילו פחת רובע לסאה או הותר רובע לסאה הגיעו יתר מכאן יעשה חשבון ומהו מחזיר לו מעות כו', דאלמא אפילו היכא דטעי מוכר יעשה חשבון ולא אמרינן הא קים ליה בגוה. התם נמי כגון דלא קים ליה בגויה, אי נמי כגון דלא שויא כשיעור ההיא מדה דאמר ליה. אבל היכא דקים ליה בגויה ושויא כשיעור ההיא מדה דאמר ליה [סבר וקביל. דאמרינן כשיעור ההיא מדה אמר ליה] כשיעור דרב פפא.

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

שם ע"ב אמר ליה סברת וקבילת כו'. פי' דבמתני' קתני פחות משתות הגיעו, והכא הוה פחות רביע שזה הרבה יותר משתות, שאני מתני' דלא ידע הלוקח מדת השדה, אבל הכא הרי ידעת שאין בו אלא חמשה עשר, וכיון דידעת מחלת, עי' ברשב"ם וברכינו גרשום. ומכאן מסתייע בתשו' הרשב"א (ח"א סי' אלף קפו) באשה שנתקדשה באיזה חפץ, ואמר לה המקדש הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל, ולא קידשה בטבעת כי אם בחפץ אחר, דאם היה פניה מכוסות אינה מקודשת, דהרי הטעה אותה, והרי שנינו במס' קידושין (מח:): אמר לה התקדשי לי בכוס זה של יין ונמצא של דבש אינה מקודשת, אבל אם היה פניה מגולות, הרי זו מקודשת, דהרי ראתה במה מקדשה, שאין זה טבעת, א"כ י"ל דזה שוה כמו טבעת, וסברה וקבילה לשם קידושין. ומ"מ נכון הוא שיחזור ויקדשה, שאם תפשוט ידה ותקבל קידושין מאחר, ויבא ב"ד אחר ויקלקנה, שאין לנו ראייה מוכרחת שהיא עתה מקודשת. וכן פסק בשו"ע (אהע"ז סי' לח סכ"ד) ובב"ש (ס"ק מז).

ב] תניא ר' יוסי אומר האחין שחלקו כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם – נחלקו הראשונים האם הגורל קונה בלי מעשה קנין. הריטב"א כתב שר' יוסי חידש שהגורל קונה בלי מעשה קנין. והלח"מ [שכנים ב-יא] כתב שכן נראה מדברי הרשב"ם.

הטור והרמ"א [סימן קעג-ב] מביאים את תשובת הרא"ש [כלל צח-ב] שכתב, שהגורל אינו קונה אלא מברר למי מגיע איזה חלק, ואכתי צריכים כולם לעשות מעשה קנין [עיין פ"ח אות ט].

הלח"מ מקשה אם אכתי בעינן מעשה קנין מאי קמ"ל ר' יוסי שגורל קנה, הרי היכא דהחזיק קונה ללא גורל. ומתרץ הלח"מ היכא דחלקו קונה ללא גורל והכא קמ"ל שאם הטילו גורל והלך והחזיק הרי זה קנה אע"פ שלא חלקו.

עוד י"ל שהרא"ש יסבור כמו הראב"ד בפי' שני והרשב"א [הובא להלן אות ג] שס"ל שהגורל עושה קנין לכולם ולאחר שהאחד עלה בגורל חייבים גם השאר לעשות גורל.

ג] תניא ר' יוסי אומר האחין שחלקו כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם – נחלקו הראשונים מה כוונת ר' יוסי קנו כולם.

א. הרשב"ם והראב"ד בפי' א' והר"ן [וכן נראה מר' גרשום] מבארים שקנו כולם לגבי הראשון, שהגורל עושה קנין לאותו אחד שעלה לו הגורל, והוא אינו יכול לעכב עליהם ולא הם עליו: וזה שעשה גורל הסתלק מהשאר שלא עשו גורל, והם בינם לעצמם יכולים לסרב לחלוק בגורל ולתבוע לחלק בשומא ובעילוי.

ב. הראב"ד בפי' ב' והרשב"א בשם י"מ והרמ"ה בפי' ב' והתור"ד מבארים שהגורל עושה קנין לכולם ולאחר שהאחד עלה בגורל חייבים גם השאר לעשות גורל, ואין אחד מהם יכול לחזור בו ולומר שאינו חפץ בגורל אלא בעילוי.

ה) כתחילת ארץ ישראל מה התם בגורל אף כאן בגורל - הגמ' [קידו' כו.] לומדת קנין חזקה מחלוקת הארץ שנא' וירשתם אותה וישבתם בה במה ירשתם בישיבה, ומקשה הפנ"י למה צריך קנין חזקה הרי א"י נתחלקה בגורל ובאורים ותומים וא"צ קנין. ולכאורה איכא משם ראייה לדברי הרא"ש [תשובה כלל צח-ב] שאכתי בעינן קנין. הפנ"י מתרץ שהחלוקה בגורל היתה לברר מה יקבל כל שבט, אבל כל יחיד קנה ע"י קנין חזקה.

הדב"א [ח"א סימן ייב] מביא בזה מחלוקת ראשונים, שיטת הראב"ד [בשיטה להלן קיז:] שדוקא החלוקה לשבטים היתה ע"פ הגורל, [ועיין להלן קכא: אות ה שהראב"ד שם חזר בו]. ושיטת הרמב"ן [פר' פנחס כו-נה] שהחלוקה ליחידים היתה ע"פ גורל. גם הרמ"ה [יג. אות קסב ד"ה נקוט] כתב שהחלוקה לכל יחיד היתה ע"פ גורל [בלי אורים ותומים].

ומקשה הדב"א מה קושית הגמ' אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים, ולפי הראב"ד מה קשה, דאכתי איכא למילף מיחידים שקנו ללא אורים ותומים. ולפי הפנ"י ניחא שליכא ראייה מהיחידים שקנו בחזקה ללא גורל.

ובחי' מהר"ט [קידו' כו.] מקשה למה צריך חזקה לא"י, הרי א"י מוחזקת מאבותינו [ב"ב קיט.]. וכי תימא לברר כל חלק וחלק א"כ סגי בגורל כמבואר בגמ' הכא.

11. דף על הדף בכא בתרא דף קו עמוד ב

וכתב במשנת יעב"ץ (שם אות ח): ולכאורה היה אפשר לומר דהא דחלוקת א"י היתה עפ"י גורל, היינו החלוקה לשבטים, אבל החלוקה למשפחות וליחידים לא היה עפ"י גורל, ולכן הוצרכו המשפחות לקנות בחזקה. אמנם הרמב"ן בפרשת פנחס פסוק נ"ה, כתב במפורש דגם החלוקה למשפחות וליחידים היה עפ"י גורל.

12. ספר דבר אברהם - חלק א - סימן י

[יג...דלכאורה קשה היאך ילפינן דגורל קונה מתחלתה של א"י היא גופה מגלן שבתחילה של א"י קנו בגורל דלמא לא בא הגורל אלא לברר את החלקים שלא תהא מחלוקת בין השבטים כמש"כ הראב"ד בשמ"ק שם אבל באמת לא קנו עד שהחזיקו או בקנין אחר. וצ"ל דקים לן דגורל בתחלתה של א"י היה קונה מהא דבני יוסף דצווחי אחר הגורל שלא עלה להם חלק יפה שרכב ברזל לכל הכנעני כמפורש ביהושע (י"ז) ולא אהני דלא אשגח בהו יהושע כמבואר בב"ב (דף ק"ח ע"א) ואי אמרת דגורל אינו קונה אמאי לא אשגח בהו יהושע הרי אין לך חזרה גדולה מזו. ...]

13. שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף קו/ב

...ומהדרינן אלא אמר רב אשי בההיא הנאה דקא צייטי להדדי במה שהסכימו להיות הגורל מחלק ביניהם ומה שעלה לכל אחד מהם יהא חלקו וכל אחד מהם רוצה שיעמוד חבירו עמו על דבורו בכך ומוצא הנאה בלבו מה שיקבל ממנו על עצמו בדבר זה שהסכימו עליו גמרו ומקנו להדדי מה שעלה לכל אחד מהם בגורל. עד כאן לשון הרא"ם ז"ל:

14. ר' חיים הלוי הלכות שכנים פרק ב: הלכה יא

האחין שחלקו ועשו ביניהם גורל כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם בהנייה שנעשית להם ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו גמר כל אחד מהם ומקנה לחבירו עכ"ל.

ובהשגות ז"ל לא נתחווירו דבריו עכ"ל, ולכאורה דברי הראב"ד תמוהים, דהרי דברי הרמב"ם הם סוגיא מפורשת בב"ב דף ק"ו [ע"א] דאיתא שם תניא ר"י אומר האחין שחלקו כיון שעלה גורל לאחד מהם קנו כולם, ומסיק שם רב אשי בההיא הנאה דקא צייטי להדדי גמרי ומקנו להדדי, ואין בזה שום פלוגתא בגמ', והרי זהו ממש דברי הרמב"ם, וכבר עמד על זה המגיד משנה שם.

והנראה לומר בדעת הראב"ד... והנה קשה להנך ראשונים דלא גרסי אלא, דמאי משני הגמ' בההיא הנאה דקא צייטי להדדי גמרי ומקנו להדדי, והלא עכ"פ הא אין כאן גורל שוה לגורל של חלוקת הארץ כיון דחסר קלפי ואורים ותומים, ואיך יצטרף לזה מה דגמרי ומקנו להדדי כיון דאין כאן גורל כדנינו. ונראה דבאמת מוכרח מהך סוגיא, דאע"ג דבחלוקת הארץ היה גורל בקלפי ואורים ותומים, מ"מ הגורל וקלפי ואורים ותומים שני דינים הוא דאית בהו, דעיקר דין חלוקה היה ע"י הגורל לבדו, ומשום דכך היה הגזירת הכתוב דע"י הגורל יעשה ויחול הדין חלוקה, וקלפי ואורים ותומים היה לברר לכל אחד חלקו, ותרווייהו צריכין להדדי, דאע"ג דקלפי ואורים ותומים ביררו לכל אחד שזהו חלקו, אבל כל זה הוא אם הם מחולקים זה מזה, אבל קודם שנתחלקו זה מזה היתה ארץ ישראל זכייית כולם ביחד, וא"כ הלא היו צריכין לגורל שעל ידו נתחלקו זה מזה, שיוכל לזכות כל אחד בחלקו לבדו, וגורל לבדו ג"כ לא מהני, דהרי אין בגורל דין קנין שיזכה על ידו כל אחד בחלקו, וממילא דלא חלה דין חלוקה כלל, דעצם החלוקה הא היא מה שנשאר כל אחד בחלקו בלא זכות חבירו, אלא דכיון דהיו קלפי ואורים ותומים שביירו לכל אחד שזהו חלקו ולא חלק חבירו אם יתחלקו, א"כ ממילא אהני הגורל. ונמצא דהגורל וקלפי ואורים ותומים כולהו צריכין להדדי, דבין כולם ביחד חלה חלוקה וזכיייתו של כל אחד בחלקו ביחד, כיון דהיה כאן חלוקת גורל וביורר החלקים לכל אחד מה שלו, א"כ ממילא שאינו חסר עוד קנין וזכיה ונתקיימה החלוקה....

זהו דפריך הגמ' אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים אף כאן בקלפי ואורים ותומים, ר"ל וא"כ איך ילפינן כל חלוקה דעלמא מחלוקת ארץ ישראל ענין גורל, והלא בחלוקת ארץ ישראל כיון דנתברר על ידי הקלפי ואורים ותומים לכל אחד חלקו במסויים, וא"כ הרי אין בהגורל רק מעשה חלוקה בעלמא בלי שום קנין, ובזה הוא דמהני גורל, משא"כ בכל חלוקה דעלמא, דנתבאר דאפילו למ"ד יש ברירה מ"מ הרי בעינן בחלוקתו גם דין מעשה קנין, ולזה הרי לא שייך כלל ענין גורל, וממילא דאינה מתקיימת המעשה חלוקה. ועל זה הוא דמשני הגמ' בההיא הנאה דקא צייטי להדדי גמרי ומקנו להדדי, ר"ל וחשוב זאת כמו שנתבררו בחלקם, ואינו חסר עוד לכל אחד קנין וזכיה בחלקו, והכל תלוי רק במעשה חלוקה, ושוב ילפינן מתחלתה של ארץ ישראל דגורל מהני לעשות מעשה חלוקה, וכמו שכתבנו דגם בתחלתה של ארץ ישראל חלות דין מעשה חלוקה היה ע"י הגורל לבדו, ומיושבת היטב הסוגיא גם לפי דעת הראשונים דלא גרסי אלא, וכמו שנתבאר.... ועל כן נראה, דהשגת הראב"ד היא על מה שכתב הרמב"ם בלשונו בהנאה שנעשית להם ששמעו זה מזה לדבר שהסכימו עליו וכו', על זה הוא שהשיג הראב"ד, דגורל לא מקרי דבר שהסכימו עליו לבד, כי אם דבר המועיל מדינא, וכמו שנתבאר דעל מעשה החלוקה הרי ילפינן מתחלת ארץ ישראל דגורל מהני מדינא, וזו היא כוונת ההשגה, אבל אין הכי נמי דבעיקר הדין גם הראב"ד ס"ל דגורל מהני. ולדעת הרמב"ם צ"ל, או דס"ל ג"כ הכי דגורל מהני מדינא, והא דנקט בלשונו לדבר שהסכימו עליו, הוא משום דהקנין דגמרי ומקנו להדדי נעשה ע"י שהסכימו לעשות החלוקה בגורל, אן דהרמב"ם סובר כהגירסא דגרסינן אלא אמר ר"א, ולפי זה לפי המסקנא באמת גורל לא מהני מדינא, ואינו רק דבר שהסכימו עליו.

והנה לפי מה דגרסינן אלא אר"א, הרי יש לפרש בפשיטות, דהא דפריך הגמ' אי מה התם בקלפי ואורים ותומים, פירושו הוא דבלא קלפי ואורים ותומים לא מיחשב גורל כלל, ומשום הכי הוא דגרסי אלא, ולא קיימא הילפותא מחלוקת ארץ ישראל במסקנא. ולפי זה י"ל דהראב"ד לטעמיה אזיל דמבואר בשיטה מקובצת בב"ב דף קכ"א דעתו שם דבחלוקת ארץ ישראל גופה חלוקת נחלה של כל שבט בפני עצמו למשפחותיו היתה עפ"י גורל לבד בלא אורים ותומים, וא"כ הרי מוכח דגם בלא אורים ותומים חשוב ג"כ גורל, ועל כן מפרש דפרכת הגמ' אי מה להלן בקלפי ואורים ותומים אף כאן בקלפי ואורים ותומים, ר"ל דחסר עדיין קנין, אבל הגורל חשוב גורל כהלכתו, וע"כ לא גרס אלא אר"א, וכמו שנתבאר.

15. ספר דבר יעקב

ו] אמר רב אשי בההוא הנאה דקא צייטי להדדי גמרי ומקנו להדדי – הרשב"ם אינו גורס אלא אבל הרי"ג מיגש והריטב"א גורסים אלא ולפי גירסתם הגמ' חוזרת בה מהילפותא מא"י, וכן נראה מדברי הרי"ף שהביא רק את דברי רב אשי ולא הביא הלימוד מתחילת א"י. והב"ח והגר"א [סימן קעג-ד] כתבו שהרא"ש שס"ל שאין הגורל קונה גורס אלא וסבר שלפי רב אשי שלא ילפינן מחלוקת א"י, ליכא ילפותא

שהגורל יקנה, והא דמהני גורל הוי רק לענין שאיכא הסכמה בחלוקת החלקים, דבהתווא הנאה דצייתי להדדי איכא הסכמה על החלוקה, ומ"מ כדי לקנות אכתי בעי מעשה קנין. מיהו הריטב"א גורס אלא ומפרש שקנה ללא מעשה קנין.

וכתב הריטב"א דהתווא הנאה הוי שוה כסף, ולכן קונה כקנין כסף. ולכן כתב מורי שגורל קונה בקרקעות שנקנים בכסף ולא במטלטלין. והריטב"א והנ"י מביאים דעת ר' שלמה והתוס' שגורל קונה ג"כ במטלטלין דהתווא הנאה הוי כמו משיכה שקונה במטלטלין, וצ"ב למה התווא הנאה יחשב למשיכה.

16. ספר דבר יעקב

[ז] אמר רב אשי בהתווא הנאה דקא צייתי להדדי גמרי ומקנו להדדי – מבואר כאן שגורל מהני משום ההוא הנאה דקא צייתי להדדי, ולפי"ז היכא דאחד אינו מסכים שיטילו גורל א"א לכפות עליו להטיל גורל. והרמב"ן [לעיל דף יב סוף ע"ב] מביא י"א שכופין זה את זה לחלוק בגורל, והיינו דתניא בפרק בית כור כיון שעלה הגורל לאחד מהם קנו כולם. וכן נראה מדברי הרב הלוי, ולא מיחזור דהתם בשרצו תניא.

17. שו"ע חושן משפט - סימן קעג

(ב) אם חלקו בגורל, לאחר שעלה הגורל לאחד מהם נתקיימה החלוקה לכולם: הגה - מיהו הרא"ש כתב (בתשובה, והביאו הטור) דאין הגורל קונה, רק מברר החלקים, ואם החזיק אחד בחלקו, החלוקה קיימת וע"ל סימן קנ"ז סעיף ב':

18. ספר נצח ישראל פרק ה

אמר רבי יוחנן, (גטין נה ב) מאי דכתיב (משלי כח, יד) "אשרי אדם מפחד תמיד [ומקשה לבו יפול ברעה]", אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים. אתרנגולא ואתרנגולתא חריב טור מלכא. אשקא דריספק חריב ביתר. אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים, דהתווא גברא דרחמיה קמצא ובעל דבביה בר קמצא, עביד סעודתא... ואמר כי כל אחד חרב על ידי ענין הראוי. כי בשביל שנאת חנם נחרב ירושלים, ודבר זה התבאר בפרק שלפני זה (פרק ד) באריכות. כי על ידי בית המקדש וירושלים נעשה כל ישראל כאיש אחד, לפי שהיה להם מזבח אחד, ולא היו רשאים לבנות כל אחד ואחד במה לעצמו (מגילה י א). עד שעל ידי בית המקדש היו ישראל עם אחד. וכאשר היה חלוק ביניהם, נחרב המקום הזה שהוא נעשה לאחדות ישראל, ולפיכך על ידי שנאת חנם של קמצא נחרבה העיר והמקדש.

וכאשר תדקדק בלשון 'קמצא', כי השם הזה מורה על חלוקה, שקורא 'קמצא' על שם החלוקה והפירוד, כי זה הוא לשון קמיצה, כמו (ויקרא ב, ב) "וקמץ משם". ובלשון חכמים (ב"ב קז א) גבי האחים שחלקו, ובא בעל חוב וטרף חלקו של אחד מהם, ואמר שם 'קמציים', כלומר שגובין מעט מכל אחד, ולפיכך הנפרד והנחלק מהכל נקרא 'קמצא', רוצה

לומר קומץ מהכל. ובלשון חכמים (עדות פ"ח, מ"ד) נקרא החגב 'קמצא', ותרגום אונקלוס (במדבר יג, לג) "ונהי בעינינו כחגבים" - 'קמציין'. וזה מפני כי יש בהם רבוי גדול, ולכך נקרא 'ארבה' על שם הרבוי. והרבוי הוא מכח חילוק ופירוד, כי הדבר אשר הוא מתאחד אין שייך בו רבוי, כי לא יתרבה רק המחולק והנפרד. לכך נקרא המין אשר הוא מתרבה, כמו הארבה, 'קמצא' שמו, שהוא מחולק. ועל זה אמר (משלי ל, כז) "מלך אין לארבה", פירוש כי המלך מאחד הכלל עד שהם אחד, ואלו, לגודל רבוי שלהם הם מחולקים, ואין בהם אחדות, הוא המלך, אשר הוא מאחד את הכל. וכן הנמלה כתיב עליה (משלי ו, ז - ז) "לך אל נמלה עצל אשר אין לה קצין ושוטר", כלומר שאין לה קצין אשר הוא מאחד ומקשר הכלל, וכדאיתא בפרק אלו טריפות (חולין נו ב). ונקראת הנמלה 'קמצא' גם כן בהגדה דעוג מלך הבשן (ברכות נד ב) דעקר טורא ואייתי הקב"ה לקמצא, כי הדבר שהוא קטן, כמו הנמלה, נקרא 'קמצא' כמו שאמרנו, כי הקומץ הוא דבר מועט, ולקטנותו נקרא 'קמצא'. ומפני שיש בהם הקטנות יותר, לכך יש בהם החלוק יותר, כמו כל דבר קטן. ומפני כי אלו אנשים היו מחולקים בשנאת חנם, ראוי שיקרא שםם 'קמצא' ו'בר קמצא', כי בית המקדש שני נחרב בשביל שנאת חנם (יומא ט ב), ובודאי היה זה על ידי אנשים שהיו מוכנים לחלוק ופירוד. ולפיכך אמר 'אקמצא ובר קמצא חרב ירושלים', כי אין ספק כי שםם של אלו אנשים היה נקרא על ענין שלהם, שהיו מיוחדים בפירוד ובחלוקה, ולכך על ידם חרב הבית, שהוא לאחדות ישראל, ולקשר אותם באחדות.

ויש לך להתבונן, מה עשה קמצא, ומה פשעו ומה חטאו שאמר 'על ידי קמצא חרב ירושלים'. אבל יש לך לדעת, כי על ידי זה שהיה באותו הדור שנאת חנם ומחלוקת, ודרך המקום שיש בו שנאת חנם שיקח לו אוהב לחלוק עם אחר ששונא לו. וזה היה כאן, שהיה רחמיה קמצא. וזאת האהבה עצמה הוא באמת חלוק ופירוד ומחלוקת כמו השנאה, כי על ידי זה נעשה מחלוקת. ולפיכך האוהב הזה נקרא 'קמצא', שאין התקשרות זה רק כדי לחלוק על אחרים. והנה הפרוד והחלוק נאמר על המתחברים להיות אוהבים על זה הדרך. לכך נקרא בעל המחלוקת 'בר קמצא', שיש בו המחלוקת ביותר, והוא יותר גרוע. ומי שלא היה בו המחלוקת, רק שהיה מתחבר אל מי שהיה בעל המחלוקת, נקרא 'קמצא'. ... אבל בית המקדש שני נחרב על ידי שנאת חנם המבטל האחדות שלהם, שזה מעלתם במקדש שני, כמו שהיה מעלתו של מקדש ראשון שהיה השכינה שורה ביניהם, כמו שנתבאר למעלה (ראש פרק ד).

19. יד רמה על בבא בתרא דף קו/ב

כג. אמר ליה רב פפא לאבבי ולשמואל דאמר מקמצין, ולא אמרינן כיון דבטלה חלוקתן במקצת בטלה כולה, והא רב ושמואל דאמרי תרויהו כור בשלשים אני מוכר לך יכול לחזור בו אפילו בסאה אחרונה. אלמא כיון דכוליה כור כחד זבינא דמי, אף על גב דמשכיה לכוליה לבר מהדא סאה יכול לחזור בו ואפ"ל בסאה אחרונה, דכיון דבטלי זביני במקצת בטלי בכוליה, דכי אקני ליה אדעתא דמיקיימי כולהו זביני הוא דאקני ליה, וכיון דבטלי במקצת בטלי בכוליה. הכא נמי נימא כי אירצו אהדדי בהאי פלוגתא אדעתא דתיקום כולה, וכיון דבטלה מקצתה בטלה כולה:

1. דף על הדף בבא בתרא דף קו עמוד ב

בגמ': כתחלת ארץ ישראל מה תחלה בגורל אף כאן בגורל.

בפרשת מסעי (לג, נד) נאמר, 'אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה', ופירש רש"י: 'מקרא קצר הוא זה, אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה', ע"כ. וצריך ליתן טעם, למה באמת נאמר מקרא קצר.

בספר מגיד תעלומה ביאר, על פי מה שאמרו במסכת גיטין (נז, א) הטעם שנקראת ארץ ישראל ארץ הצבי, מה צבי משהופשט עורו מעליו, שוב אינו יכול לחזור ולכסות בו את גופו, משום שהוא קטן מגופו, ורק מעיקרא כשמונה עליו מתפשט על גופו, כך ארץ ישראל מתכווץ כשאין ישראל עליו וכשבאים לתוכה מתרחבת, ומעתה, לו אמר קרא כמ"כ רש"י אל מקום אשר יצא וכו' אין זה מדוקדק, דהא באותה שעה לא היה עדיין כלל מקום כזה בארץ, וזהו דאמר קרא לו יהיה בלשון עתיד, דאף שעתה אינו קיים, הרי כשיצא לשבט זה בגורל אזי יתרחב המקום כפי מה שהורה הגורל להיות מספיק לאותו שבט.

2. דף על הדף בבא בתרא דף קו עמוד ב

בגמ': שני אחין שחילקו ובא להן אח ממדינת הים רב אמר בטלה מחלוקת כו'.

מעשה בעשר אנשים שהטילו גורל על גביע של כסף, וזה מעשה הגורל, שיש עשר פתקין עם שמות האנשים, ועשר פתקים שמהם תשע חלק ואחד כתוב בו "מזל טוב", וילד מוציא פתק א' מכאן ופתק א' מכאן.

ואירע שבהעלאה השני יצאה הפתק "מזל טוב", ובדקו אח"כ הפתקים האחרים, והתברר שהי' כתוב בהן שנים "מזל טוב". וכתב בתשו' חות יאיר (סי' ס"א) דבטלה ההגרלה, כדקיי"ל כרב דאמר בטלה המחלוקת כיון שבא להן אח ממדינת הים.

וכתב עוד שאם שכחו לכתוב פתק א' של שמות האנשים, ועלה אחד בגורל, והוא רוצה לקיים הגורל ולהתפשר עם זה שלא נכתב, גם כן בטל הגורל, שהרי מבואר מתוס' (ד"ה ושמואל) שאליבא דרב אם שני האחין חלקו שלש שדות, והאח השלישי שבא עכשיו נפל חלקו בהשדה שחלקוה לשנים, מ"מ יכולים האחים הראשונים לבטל הגורל, חזינן מזה דאף שאין להם שום טעם לבטל החלוקה שע"י גורל, מ"מ אם בטל מקצתו בטל כולו, כ"ש כאן שנעשה טעות בעצם הגורל, אם בטל מקצתו בטל כולו.

וכתב עוד יותר מזה, שאם התברר אח"כ שאיש אחד הי' כתוב שמו פעמים, והוא לא יצא, יכול לבטל הגורל בין הוא בין האחרים, כיון שהי' טעות בגורל, והובא בפתחי תשובה (חו"מ סי' קע"ה ס"ק א') עיי"ש.